

ઇન્ટરનેટ પર ક...ખ...ગ...

- હિમાંશુ કીકાણી

('દિવ્ય ભાસ્કર' દૈનિકે હમણાં એક વિશેષાંક પ્રકાશિત કર્યો છે - 'ઉત્સવ' (2008). આ વિશેષાંકમાં ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી અંગેના નીચે આપેલા લેખને પણ સમાવી લેવામાં આવ્યો. (Page-24) અહીં લેખની કાપફૂપ પહેલાંની મૂળ આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે. આ લેખના લેખક હિમાંશુ કીકાણી (Amdavad - himanshu.kikani@gmail.com) છેલ્લા એકાદ વર્ષથી 'દિવ્ય ભાસ્કર' દૈનિકની બુધવારની 'કળશ' પૂર્તિમાં 'સાયબરસફર' કોલમ લખે છે, જેમાં ગુજરાતી પરિવારો ઇન્ટરનેટનાં જમા પાસાંનો વધુમાં વધુ લાભ લેતા થાય એવા હેતુથી, ઇન્ટરનેટ પર ઉપલબ્ધ વિવિધ સર્વિસીઝ અને રસપ્રદ બાબતોને આવરી લેતા લેખો પ્રકાશિત થાય છે...ઉત્તમ ગજજર...)

ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ક્યાં અને કેટલે છે? જો ગૂગલ જેવાં સર્ચ એન્જિન અને યુનિકોડ આપણી મદદ ન હોય તો ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતીને શોધવાનું કામ ખરેખર ઘાસની ગંજીના આખા ગોદામમાંથી ઝીણી સોય શોધવા જેવું કપરું અને લગભગ અશક્ય બને.

આ ઉપલા વાક્યમાં ત્રણ કીવર્ડ છે - ઇન્ટરનેટ, ગુજરાતી અને યુનિકોડ. આમાંથી પહેલા બે શબ્દોમાં જો તમને રસ હોય તો આ લેખ તમારે કામનો છે અને બીજો શબ્દ - ગુજરાતી - જો તમને એકદમ વ્હાલો હોય, તો તો તમારે યુનિકોડ શબ્દને પણ કમ સે કમ, સમજવો તો પડે જ.

પણ, યુનિકોડ વિશે વધુ જાણતાં પહેલાં, આપણા મૂળ સવાલ પર પરત આવીએ - ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ક્યાં છે? જવાબ મેળવવા, આ લખનારે ત્રણેક વર્ષ પહેલાં ગૂગલ પર પહેલાં યુનિકોડ ફોન્ટની મદદથી કરેલો એક નાનકડો પ્રયોગ ફરી કરીએ.

ફરી યુનિકોડ શબ્દ પર અટક્યા? તો હવે પહેલાં એની જ વાત કરી લઈએ. 'દિવ્ય ભાસ્કર'ના વાચકો આમ તો હવે યુનિકોડથી પરિચિત છે, પણ નવા વાચકો માટે ફરી થોડી સમજ કેળવી લઈએ - યુનિકોડ એક પ્રકારના ફોન્ટ છે (અને મફત છે!). આપણા દેશમાં સ્થાનિક ભાષામાં કમ્પ્યૂટિંગ માટે શ્રીલિપિ, ઇન્ડિકા, ભાષાભારતી, આકતિ, સી-ડેક વગેરેના સ્ટાન્ડર્ડ પ્રોગ્રામ્સ ઉપરાંત, બીજા અનેક ફોન્ટનો ઉપયોગ થાય છે. આમાંના કોઈ પ્રોગ્રામ કે ફોન્ટ એકબીજા સાથે કમ્પેટિબલ નહીં. મતલબ કે અંગ્રેજીમાં એરિયલ ફોન્ટમાં લખેલું લખાણ ટાઇમ્સ ન્યૂ રોમન ફોન્ટમાં સહેલાઈથી ફેરવી શકાય, ગુજરાતીમાં એવું ન થાય. થાય માત્ર ગૂંચવાડો. ઇન્ટરનેટને તો વળી આમાંના કોઈ પ્રોગ્રામ સાથે સીધી ઓળખાણ નહીં. એટલે જ તો સ્થાનિક ભાષામાં વેબસાઇટનો ફેલાવો બહુ ઓછો રહ્યો છે.

આમં ધરમૂળથી પરિવર્તન લાવે છે યુનિકોડ. એ શું છે? યુનિકોડથી સ્થાનિક ભાષામાં કમ્પ્યૂટિંગ ગજબનું સહેલું થઈ ગયું છે, નામ પ્રમાણે એ યુનિકોમર, બધે ચાલે ને નેટ પર તો દોડે એવા ફોન્ટ છે. ઇન્ટરનેટ પર ગૂગલ જેવા સર્ચ એન્જિનમાં પ્રાદેશિક ભાષામાં માત્ર યુનિકોડની મદદથી સર્ચ કરી શકાય છે. વેબસાઇટ કોઈ પણ ફોન્ટની મદદથી બનાવી શકાય, પણ એને સર્ચ કરવા માટે સાઇટ યુનિકોડમાં હોય તો જ

વાત જામે. એટલે જ, હવે વિશ્વસ્તરે, પ્રાદેશિક ભાષાઓમાં યુનિકોડમાં જ સાઈટ તૈયાર કરવાનો ટ્રેન્ડ છે ('દિવ્ય ભાસ્કર'ની પ્રિન્ટ એડિશન ઇન્ડિકાના ફોન્ટમાં તૈયાર થાય છે, પણ તેની સાઈટ યુનિકોડમાં છે!).

તો આપણે વાત કરતા હતા, ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી શોધવા માટે ત્રણેક વર્ષ પહેલાં કરેલા પ્રયોગની. ત્યારે ગૂગલમાં હિન્દીભાષામાં યુનિકોડની મદદથી 'ભારત' લખી સર્ચ કર્યું તો ૦.૧૨ સેકન્ડમાં અઢી લાખ વેબપેજનું લિસ્ટ હાજર થયું હતું. પછી અંગ્રેજીમાં 'ગુજરાત' લખીને સર્ચ કર્યું તો ૦.૧૦ સેકન્ડમાં ૨૧ લાખ વેબપેજનું લિસ્ટ મળ્યું હતું. અને યુનિકોડથી ગુજરાતીમાં 'ગુજરાત' લખીને સર્ચ કર્યું તો ગણીને ૩૧૫ વેબપેજ મળ્યાં હતાં.

આજે શું સ્થિતિ છે? યુનિકોડથી, હિન્દીમાં 'ભારત' સર્ચ કરતાં ૦.૨૬ સેકન્ડમાં ૪૧ લાખ વેબપેજનું લિસ્ટ મળે છે. અંગ્રેજીમાં 'ગુજરાત' સર્ચ કરતાં ૦.૦૮ સેકન્ડમાં ૧.૩૭ કરોડ વેબપેજનું લિસ્ટ મળે છે. અને ગુજરાતીમાં 'ગુજરાત કરતાં? હૈયું સાબૂત રાખજો - ૦.૨ સેકન્ડમાં ૧.૮૫ લાખ વેબપેજનું લિસ્ટ મળે છે.

ક્યા બાત હૈ - સોરી, શું વાત છે! ત્રણ વર્ષ પહેલાં જ્યાં ૩૧૫ પાનાં મળ્યાં હતાં, એ જ શબ્દ સાથેનાં હવે ૧.૮૫ લાખ પાનાં મળે છે. ટૂંક સાર એટલો કે વાત પ્રોત્સાહક છે. હૈયું થોડું હરખાય એવી છે. ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ડાયરો જામી રહ્યો છે!

ગૂગલ પછી હવે બીજો પ્રયોગ કરીએ વિકિપીડિયા પર. 'દિવ્ય ભાસ્કર'ના વાચકો વિકિપીડિયાને પણ જાણે જ છે, છતાં નવા વાચકોના લાભાર્થે - ઇન્ટરનેટ પર વિકિપીડિયા નામનો એક નિઃશુલ્ક મહાવિશ્વજ્ઞાનકોષ છે, જેમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ કોઈ પણ ભાષામાં માહિતીપ્રદ લેખ લખીને યોગદાન આપી શકે છે. ત્રણેક વર્ષ પહેલાં તેમાં ૧૦૦થી વધુ ભાષામાં ૧૮ લાખથી વધુ લેખ પર કામ ચાલી રહ્યું હતું. તેમાંથી સાતેક લાખ લેખ અંગ્રેજીમાં હતા. હિન્દી, મરાઠી, તમિલ અને તેલુગુ ભાષામાં તેમાં ૧,૦૦૦થી વધુ લેખ હતા. સંસ્કૃતમાં પણ ૬૦૨ લેખ હતા અને ગુજરાતીમાં? ના, બિલકુલ નહોતા એવું નહોતું, ૧૪૯ લેખ તો હતા.

અને આજે? અંગ્રેજીને તો ભૂલી જ જઈએ, હિન્દીમાં ૨૦,૦૦૦થી વધુ, મરાઠીમાં ૧૮,૦૦૦ જેટલા, તમિલમાં ૧૪,૦૦૦ જેટલા અને તેલુગુમાં ૪૦,૦૦૦ જેટલા લેખ છે. સંસ્કૃતમાં ૩,૮૫૦ અને ગુજરાતીમાં ૧,૭૧૧ લેખ છે.

નિરાશ થયા? ચાલો કંઈક ગમે એવી વાત કરીએ. ત્રણેક વર્ષ પહેલાં ગુજરાતીમાં બ્લોગની સંખ્યા ખરેખર આંગળીના વેઢે ગણી શકાય એટલી હતી. હવે આ સંખ્યા, ગુજરાતી વાર્તાની રાજકુમારીની જેમ, દિવસે ન વધે એટલી રાતે વધી રહી છે.

આટલે સુધીમાં આંકડાઓનો ઘણો મારો થયો છે, એટલે ભારતમાં ઇન્ટરનેટનો પગપેસારો કેટલો થયો છે અને કેટલો ઝડપથી વધી રહ્યો છે એ જણાવતા આંકડાઓની પળોજણમાં નહીં પડીએ. ફક્ત એટલું જાણી લો કે એક સમયે ડોટ.કોમનો બબલ ફૂટ્યા પછી મોટા ભાગે દુનિયાએ ઇન્ટરનેટના નામનું નાહી નાખ્યું હતું એમાં આજે ધરમૂળથી પરિવર્તન આવ્યું છે. મોટી મોટી કંપનીઓને ઇન્ટરનેટની તાકાતમાં વિશ્વાસ બેઠો છે. ભારતમાં, ખાસ કરીને યુવાવર્ગમાં એનો ઉપયોગ ખાસ્સો વધ્યો છે અને એટલે જ હવે ધરખમ એડવર્ટાઇઝિંગ

એજન્સીઝ ખાસ ઇન્ટરનેટ પરની જાહેરાત માટે અલગ સેકશન્સ ઊભાં કરી રહી છે. માહિતીના પ્રસાર માટે આ એક અત્યંત સગવડીયું અને સસ્તું માધ્યમ હોવાથી કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો પણ ગામડે ગામડે કમ્પ્યુટર અને ઇન્ટરનેટ પહોંચાડવાની વેતરણમાં ગળાડૂબ થઈ ગઈ છે. ખેડૂતો ઇન્ટરનેટ પર ઘઉં કે જીરાના ભાવ જાણીને, સારો ભાગ લાગે તો જ બાજુના શહેરના માર્કેટિંગ યાર્ડમાં પોતાનો પાક વેચવા લઈ જાય એવા દિવસો પણ હવે ભારતમાં આવી પહોંચ્યા છે. મતબલ કે ઇન્ટરનેટ ઇઝ ઇન થિંગ.

હવે સવાલ એ છે કે વિશ્વની આજ અને આવતીકાલ જેના પર નિર્ભર છે તે ઇન્ટરનેટ પર આપણી ભાષા અને આપણે ક્યાં છીએ ? આપણે ગુજરાતીઓ વિશ્વપ્રવાસી મહાજાતિ હોવાનું ગૌરવ લઈએ છીએ, વિશ્વમાં ગુજરાતી ભાષા જાણતા લોકોની વસતિ છએક કરોડ હોવાનો અંદાજ છે અને સમગ્ર વિશ્વમાં સંવાદ માટેનું સૌથી સગવડીયું સાધન ઇન્ટરનેટ છે. આમ છતાં, ઇન્ટરનેટ પર ઝાઝું વપરાતી ભાષાઓમાં ગુજરાતીનું નામ ક્યાંય દેખાતું નથી.

કેમ? થોડા ઊંડા ઊતરીએ.

ભારતીય ભાષાઓમાં ઇન્ટરનેટ

ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ભાષા કેટલીક વિસ્તરી છે એ જાણતાં પહેલાં થોડી વાત બીજી ભાષાઓની કરી લઈએ. દુનિયાની લગભગ ૨૧ ટકા વસતિ સુધી ઇન્ટરનેટ પહોંચી ગયું છે અને તેનો સૌથી વધુ ઉપયોગ અંગ્રેજીમાં થાય છે. બીજા ક્રમે ચાઇનીઝ અને પછી સ્પેનિશ, જાપાનીઝ, ફ્રેન્ચ વગેરે ભાષાઓનો ક્રમ આવે છે. ભારતની કુલ વસતિ ધરખમ છે, પણ સાથે ભાષાનું અપાર વૈવિધ્ય છે એટલે પણ કદાચ ટોપ લેંગ્વેજીસની યાદીમાં હિન્દી ક્યાંય જોવા મળતી નથી.

હવે ભાષાવિજ્ઞાનની રીતે જોઈએ તો, આપણું, માનવ જાતિનું ભાષાવિજ્ઞાન અત્યારે ત્રીજા તબક્કામાં પહોંચ્યું છે. પહેલો તબક્કો, જેમાં બોલાતી ભાષા વિકસી. બીજા તબક્કામાં ભાષા લખાવાનું અને પ્રિન્ટ થવાનું શરૂ થયું અને ત્રીજા તબક્કામાં ભાષાએ ડિજિટલ સ્વરૂપ લીધું. એ પછી તો ભાષાને કોઈ અંતરાય, કોઈ બંધન કે કોઈ સીમાડા રહ્યા નથી. નથી તેને સમયનું બંધન રહ્યું. કમ્પ્યુટરની શોધ થઈ અને ઇન્ટરનેટનો ઉદભવ થયો એ સાથે વિશ્વની મોટા ભાગની ભાષાના વિદ્વાનોએ પોતાની ભાષાને ડિજિટલ સ્વરૂપ આપી, નવી ટેકનોલોજીનો બને તેટલો લાભ લાણી લેવાની મથામણ આદરી.

ભારતીય ભાષાઓમાં પણ આ પ્રયાસો શરૂ થયા. મોટા ભાગે બને છે તેમ આ બાબતમાં પણ દક્ષિણનાં રાજ્યો આગળ રહ્યાં. ત્યાંની યુનિવર્સિટીઓમાં આ બાબતે મોટા પાયે સંશોધનો શરૂ થયાં. સ્થાનિક ભાષાઓમાં કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ શક્ય બનાવે તેવાં સોફ્ટવેર વિકસાવવામાં આવ્યાં. બીજી ભાષાઓ સાથે સાથે ગુજરાતીને પણ લાભ મળ્યો અને ગુજરાતી ભાષાનાં સોફ્ટવેર વિકસ્યાં. પરિણામે કમ્પ્યુટર પર ગુજરાતીનો વપરાશ સરળ બન્યો અને ગુજરાતીમાં પણ વેબસાઈટ બનવા લાગી.

દરમિયાન, જેમ અંગ્રેજી ભાષામાં મેટર કમ્પોઝ કરવા માટે ફક્ત એક જ પ્રકારનું કી-બોર્ડ વપરાય છે તેવું સ્થાનિક ભાષાઓમાં બન્યું નહીં. જુદાં જુદાં ઘણે ઠેકાણે પ્રયાસો થયા હોવાથી જુદાં જુદાં સોફ્ટવેર અને કી-

બોર્ડનો વપરાશ શરૂ થયો અને ખાટલે મોટી ખોડ એ રહી કે આ જુદાં જુદાં સોફ્ટવેર વચ્ચે કોઈ સાંધામેળ નહોતો. મતલબ કે એક સોફ્ટવેર વાપરીને લખાયેલું લખાણ મોટા ભાગે બીજું સોફ્ટવેર 'વાંચી' કે 'સમજી' શકતું નથી. હવે તો આ દિશામાં પણ ઘણી પ્રગતિ સધાઈ છે અને 'યુનિકોડ'નો ઉપયોગ વધી રહ્યો છે. શરૂઆતમાં જણાવ્યું તેમ યુનિકોડ પ્રાદેશિક ભાષાઓ માટે એવું વરદાન છે, જે ઈન્ટરનેટ પર પ્રાદેશિક ભાષાના ઉપયોગ આડેના ઘણાખરા અંતરાય દૂર કરે છે.

ઈન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ડાયરો

ઈન્ટરનેટનો વધતો વ્યાપ જોઈને ઘણા ઈન્ટરનેટસાહસિકોએ પ્રારંભિક ઉત્સાહમાં આવીને, બધી મુશ્કેલીઓનો હલ શોધીને પણ ગુજરાતીમાં વેબસાઈટ્સ બનાવી હતી. એટલે તો કેમછો.કોમ, મણીબેન.કોમ, અસ્મિતા.કોમ વગેરે જેવી ગુજરાતની વાત ગુજરાતી ભાષામાં માંડતી વેબસાઈટ્સ ફૂટી નીકળી. 'ફૂટી નીકળી' શબ્દપ્રયોગ બરાબર જ કેમ કે લગભગ ૧૯૯૯-૨૦૦૦ના એ સમયગાળામાં, એ સમયે જાણીતા બનેલા 'ડોટ.કોમ બબલ' શબ્દ અનુસાર, ઘણી વેબસાઈટ અને આઈટી વેન્યરના પરપોટા ફૂટી નીકળ્યા હતા. રીડિફ.કોમ જેવા પ્રમાણમાં મજબૂત પોર્ટલના પ્રાયોજકો પણ પ્રાદેશિક ભાષા તરફ આકર્ષાયા હતા.

રીડિફે પહેલાં ફિન્ડી, તમિળ અને તેલુગુમાં પોર્ટલ લોન્ચ કર્યા અને પછી ૨૦૦૦માં ગુજરાતી પોર્ટલ પણ લોન્ચ કર્યું. ઈન્ફોઈન્ડિયા.કોમ પણ ગુજરાતીમાં પોર્ટલ શરૂ કરે તેવી શક્યતાઓ ઊભી થઈ હતી. એ સમયે તો જેમ અખબારોને સેટેલાઈટ ચેનલોએ મજબૂત હરીફાઈ પૂરી પાડી તેમ ઈન્ટરનેટ પોર્ટલ સેટેલાઈટ ચેનલનાં હરીફ બને તેવી હવા ભી થઈ હતી. પરંતુ એ બધાં અંતે પરપોટા જ સાબિત થયાં. ઈન્ફોઈન્ડિયા.કોમે ગુજરાતી સાહસ શરૂ કરવાનું જ માંડી વાળ્યું. રીડિફ.કોમે ધીમેકથી અંગ્રેજી સિવાય બીજી બધી ભાષાના વાવટા સંકેલી લીધા. સ્થાનિક ભાષાની આવી તો કંઈક વેબસાઈટ્સના પાળિયા નેટ પર ખોડાઈ ગયા.

સાવ આવું કેમ થયું ? રીડિફ.કોમના ગુજરાતી પોર્ટલ સાથે ત્રણેક વર્ષ સંકળાયેલા જાણીતા પત્રકાર દિલીપ ગોહિલ સ્પષ્ટ કારણ આપે છે, "એ સમયે ઈન્ટરનેટના વપરાશ અને કમાણીના જે અંદાજ બાંધવામાં આવ્યા હતા તે વધુ પડતા હતા. હકીકતમાં એટલો ઝડપી વધારો થયો નહીં. ત્યારે ઈન્ટરનેટ ઘણું મોંઘું પણ હતું. બીજું, મોટા ભાગે વેબસાઈટ બનાવનારા લોકો આ મીડિયમને સમજી જ શક્યા નથી. સ્થાનિક સ્તરે પણ ઈન્ટરનેટની ઉપયોગિતા છે, એ સમજવાને બદલે માત્ર વિદેશના ગુજરાતીઓ માટેનું ધ્યાન ખેંચવાના પ્રયાસો થયા. રીડિફના કેસમાં, એ એક ઓર્ગેનાઈઝ્ડ એફ્ટ હોવા છતાં આખરે તો વિદેશમાં જ તેની રીડરશીપ ઊભી થઈ, જેના જોર પર અહીં આવક ઊભી થઈ શકે તેમ નહોતી."

ગુજરાત સરકારનાં જુદાં જુદાં ખાતાં અને વિભાગો માટે ગુજરાતી વેબસાઈટ બનાવવાનો બહોળો અનુભવ ધરાવતી સાયબરસફ નામની એક કંપનીના ડિરેક્ટર સમીરભાઈ સંઘવી કહે છે, "મોટા ભાગની ગુજરાતી વેબસાઈટ બિઝનેસ સ્ટ્રેટેજીના બદલે ઉત્સાહના આવેશમાં શરૂ કરાયેલાં સાહસ હતાં. ડિમાન્ડ ન હોય, માત્ર આઈડિયા હોય અને વેબસાઈટ બનાવી દેવામાં આવે તો પરિણામ આવું જ આવે." જ્યારે અંગ્રેજી વેબસાઈટને પણ ખર્ચ સરભર કરવાનાં સાસાં હતાં ત્યાં પ્રાદેશિક ભાષાની વેબસાઈટના તો કેવા હાલ હોય?

એ સમયમાં, અમદાવાદના પત્રકાર હરસુખભાઈ થાનકીની દીકરી પ્રતિક્ષાએ ગુજરાતી ઘરોમાં ઇન્ટરનેટ જ્યારે સાવ નવો શબ્દ હતો ત્યારે પહેલાં 'જનસત્તા' અને પછી કલકત્તાથી પ્રકાશિત 'હલચલ' સાપ્તાહિકમાં 'વેબ એટ હોમ' નામે કોલમ લખવાની (અને તંત્રીઓએ છાપવાની!) હામ ભીડી હતી. એમ, બીજા એક પત્રકાર દિલીપ ભટ્ટે પણ 'સંદેશ' અને સુરતના 'ઘબકાર'માં આ પ્રકારની કોલમ ચલાવી. ૨૦૦૩માં બંનેનાં પુસ્તકો પણ આવ્યાં. આ બધા પ્રયાસોથી ગુજરાતીઓનો ઇન્ટરનેટ સાથેનો પરિચય વધ્યો, પણ નેટ પર ગુજરાતીનો વ્યાપ હજી ઠેરનો ઠેર હતો.

ગુજરાતી બ્લોગ્સ અને વેબસાઈટ્સમાં ડોકિયું

આ આખી કહાણીમાં એક રસપ્રદ ટ્વીસ્ટ લાવ્યા દેશ-વિદેશના ગુજરાતી બ્લોગર્સ. જેમણે કમાણીના બદલે નિજાનંદ માટે ઇન્ટરનેટને માધ્યમ બનાવ્યું તેઓ લાંબું ખેંચી ગયા. જેમ કે ફિલાડેલ્ફિયામાં રહેતા કિશોર રાવળ નામના એક સાહિત્યરસિકે છેક ૧૯૯૯માં કેસૂડાં.કોમ શરૂ કરી હતી, એ હજી સુધી ગુજરાતી સાહિત્ય પીરસતી રહી છે. ૨૦૦૪-૦૫ના અરસામાં 'ફોર એસવી - પ્રભાતનાં પુષ્પો' નામે, ગુજરાતી સાહિત્યના એક શોખીને ગમતાં ગુજરાતી ગીતો અને કવિતાઓને પોતાના બ્લોગમાં મૂકવાની હોબી કેળવી. પછી તો ધીમે ધીમે ગુજરાતી બ્લોગની સંખ્યા વધવા લાગી. વડોદરામાં રહેતા મુગેશ શાહે રીડગુજરાતી.કોમ નામે એક માસિક વેબમેગેઝિન શરૂ કર્યું. પ્રોફિટના ધ્યેય વિના, સમાજ માટે કંઈક ઉપયોગી, સાડું વાંચન આપવાના આશયથી શરૂ કરવામાં આવેલા એ વેબમેગેઝિને સારી એવી લોકપ્રિયતા મેળવી અને અનેકને બ્લોગિંગની પ્રેરણા પણ આપી.

યુનિકોડના ઉપયોગથી શરૂ થયેલા આ બ્લોગ્સે ધીમે ધીમે યુનિકોડને પણ લોકપ્રિય બનાવ્યા. મજાની વાત એ હતી કે શરૂઆતમાં, લેખન કે ટેકનોલોજી બંનેમાંથી લગભગ કોઈ વાતનું બેકગ્રાઉન્ડ ન ધરાવતા લોકોએ બ્લોગિંગને લોકપ્રિય બનાવવામાં સિંહફાળો આપ્યો. કવિતાપ્રેમીઓને તો બ્લોગિંગનો કેફ થઈ પડ્યો. સુરતના ડૉ. વિવેક ટેલરે સ્વરચિત કાવ્યોનો પહેલો બ્લોગ બનાવ્યો અને દર શનિવારે નવી કવિતા મૂકવાનો ક્રમ રાખ્યો. અમેરિકાસ્થિત એમના ડૉક્ટર મિત્ર, અને સમાન કવિતાપ્રેમી ધવલ શાહના સાથમાં બંનેએ 'લયસ્તરો' નામે બ્લોગ બનાવ્યો, જેમાં આજે ૪૫૦થી વધુ કવિઓની ૧૧૫૦ જેટલી રચનાઓ માઉસની ક્લિકે માણી શકાય છે. ડૉ. વિવેક ટેલર કહે છે, "ગુજરાતી ભાષા પુસ્તકોના સીમાડા વળોટીને હવે સાચા અર્થમાં ઝલોબલ બની રહી છે. ઇન્ટરનેટ અને યુનિકોડ ફોન્ટના સથવારે છેલ્લા ત્રણ વર્ષમાં ઢગલાબંધ બ્લોગ અને અવનવા દિમાગોની સીડીના પગથિયે ચડીને આજે ગુજરાતી ભાષા નવા આકાશને આંબી રહી છે, કહો કે નવું સરનામું પામી રહી છે."

જોકે ગુજરાતી બ્લોગ્સ સામે એક મોટી ફરિયાદ એ જ છે કે મોટા ભાગના બ્લોગ્સ કવિતા વિષયક છે. તમને મનગમતી કવિતાના બે-ચાર શબ્દો લખતાં આખી કવિતા વાંચવા મળી જાય એવા ચાન્સ હવે બહુ ઉજળા છે. એમ, એ કવિતા સાંભળવા અને માણવા મળે એવી શક્યતા પણ ખરી. ચાન્સ પણ ખરા. કેમ કે લોસ એન્જલસનાં જયશ્રી ભક્તે અનેક જાણી-અજાણી ગુજરાતી રચનાઓને ઇન્ટરનેટ પર વહેતી મૂકી છે. એમની જેમ મૂળ અમદાવાદ અને લંડનમાં સ્થાયી થયેલા નીરજ શાહે પણ ૮૦થી વધુ કવિઓ અને ૧૩૦

જેટલા ગાયકો-સંગીતકતારોનાં ૩૦૦થી વધુ ગીતોનો રણકાર ઇન્ટરનેટ પર ગૂંજતો કર્યો છે. આ બધું જ વિનામૂલ્યે અને ગુજરાતી ભાષાના પ્રેમને કારણે.

ન્યૂ જર્સીનાં મોના નાયકે મિસાગરના નામે, કોઈ એક શબ્દ અપાય અને લોકો એના પર આખી કવિતા લખે એવો સહિયારાસર્જનનો પ્રયોગ આદર્યો. અમદાવાદમાં એન્જિનીયર તરીકે નિવૃત્ત થયા પછી અમેરિકા ગયેલા સુરેશભાઈ જાનીએ હરીશ દવે, અમિત પિસવાડિયા, જયશ્રી ભક્ત, મોના નાયક વગેરેના સાથમાં બ્લોગમાં કવિતા ઉપરાંતની નવીનતા લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો અને ગુજરાતી સારસ્વતો અને વ્યક્તિવિશેષોની જીવનઝાંખી બ્લોગ પર મૂકવાની શરૂઆત કરી. દાહોદનાં રાજેશ્વરીબહેન શુક્લે શિક્ષિકા તરીકે નિવૃત્ત થયા પછી નેટ પર બાળકોનો કલરવ ગૂંજતો કર્યો છે. તો આણંદ પાસેના બાકરોલના જયંત પટેલે ગુજરાતી પુસ્તકાલય નેટ પર લઈ જવાનો પ્રયાસ કર્યો. આમ દુનિયાભરના અનેક ખૂણેથી ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી ખેડાણ શરૂ થયું છે. જૂનાગઢના રાજીવ ગોહેલે ઓસ્ટ્રેલિયામાં રિસર્ચ કરતાં કરતાં પણ બ્લોગથી કવિતા અને માતૃભાષા સાથેનો સંબંધ જાળવી રાખ્યો છે. આવાં તો અનેક ઉદાહરણ છે.

બ્લોગ શરૂ કરનારા મોટા ભાગના લોકોને હવે એનું વ્યસન થઈ પડ્યું છે. સુરેશભાઈ જાની કહે છે, “ મેં બ્લોગ શરૂ કર્યો ત્યારે તો મને એમ કે, એ કોણ વાંચશે? પણ એક જ અઠવાડિયામાં ૧૦૦ ઉપરાંત મુલાકાતીઓ અને એમાંના ૯૦ ટકા તો સાવ અજાણ્યા! બસ, ત્યારથી આ વ્યસન થઈ ગયું છે.” અમદાવાદના હરસુખભાઈ થાનકી પોતે પત્રકાર અને તેમાં બ્લોગર દીકરીનું પ્રોત્સાન મળ્યું! હવે હરસુખભાઈ કહે છે કે તેમને જોઈને બીજા એક-બે મિત્રો પણ બ્લોગર બની ગયા છે. આ આનંદ કંઈક અનેરો જ છે! ડૉ. ધવલ શાહનો મત પણ માણવા જેવો છે, “બ્લોગજગત જેવી અદભૂત મહેફિલ બીજે ક્યાં જોવા મળવાની! બ્લોગને લીધે એટલા બધા નવા મિત્રો મળ્યા છે જે બીજી કોઈ રીતે મળી શકત નહીં. સંસ્કૃતમાં સુભાષિત છે કે સરખા મનવાળો એક મિત્ર મળવો પણ ઈશ્વરની મહેરબાની છે, જ્યારે અહીં તો આખી ફોજ મળી ગઈ!”

ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી માટે વિવિધ પહેલ

ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતીના પ્રસારની સૌથી મજાની વાત એ છે કે અહીં મોટા ભાગે, ગુજરાતી ભાષાની સેવા અને પરસ્પરને મદદરૂપ થવાનો અભિગમ સૌથી આગળ છે. ગુજરાતીઓએ માત્ર બ્લોગર બનીને સંતોષ માનવાને બદલે, નેટ પર પોતાની ભાષાના પ્રસાર માટે વિવિધ પહેલ પણ કરી જાણી છે.

લાંડનસ્થિત ઉદ્યોગપતિ રતિલાલ ચંદરયાએ આખા ગુજરાતી શબ્દકોશને ગુજરાતીલેક્સિકોનને <<http://www.gujaratilexicon.com>> ડિજિટલ સ્વરૂપે અને ક્લિક પર અવેલેબલ બનાવીને ગુજરાતી ભાષામાં જાણે એક નવો જ અધ્યાય શરૂ કર્યો. એમના ચંદરયા ફાઉન્ડેશને ગુજરાતી સ્પેલચેકરની પણ ભેટ આપી. મુંબઈમાં ગુજરાતી કમ્પ્યુટર ટેકનોલોજી માટે કાર્યરત ઉત્કર્ષે આ બધામાં યોગદાન આપ્યું. ઉદ્યોગપતિ રતિભાઈ, શિક્ષક ઉત્તમભાઈ ગજ્જર અને ઇજનેર બળવંતભાઈ પટેલની વયોવૃદ્ધ ત્રિપુટીએ વાચનક્ષમ ગુજરાતી રચનાઓની પીડીએફ

ફાઇલ બનાવીને 'સન્ઠે ઇ-મહેફિલ' રૂપે દર રવિવારે ઇ-મેઇલ દ્વારા વહેતી મૂકવાની એક સરસ પહેલ કરી. એમણે ટેકનોલોજીને ઉંમરનો કોઇ બાધ નડતો નથી એ સાબિત કરી દીધું.

ડૉ. ધવલ શાહે, કમ્પ્યુટરમાં યુનિકોડ એક્ટિવેટ કરવાની વિધિ એકદમ સરળ રીતે, સ્ક્રીનશોટ્સ સાથે સમજાવીને અનેક નવા બ્લોગર માટે માર્ગ મોકળો કરી દીધો. તો અમેરિકાસ્થિત વિશાલ મોણપરાએ અંગ્રેજીમાં ટાઇપ કરતાં ગુજરાતી લખાણ મળે એવું અફલાતૂન, ઓનલાઇન ટાઇપપેડ તૈયાર કરી આપ્યું. વિશાલે અન્ય ફોન્ટના લખાણને યુનિકોડમાં કન્વર્ટ કરવાની સુવિધા પણ આપીને પાયાનું કામ કર્યું. વિશાલે ગુજરાતી અખબારો ફોન્ટ ડાઉનલોડ કર્યા વિના યુનિકોડમાં વાંચી શકાય એવી પણ સુવિધા આપી.

મોના નાયકે બધા ગુજરાતી બ્લોગની લિંક ધરાવતી એક યાદી બનાવી, તો પૂણેસ્થિત વિનય ખત્રીએ 'ઇનએન્ડગ્યાન' નામે અને દુબઇસ્થિત નિલેશ વ્યાસે 'કાકાસાબ' નામે ટૂલબાર બનાવીને લગભગ તમામ ગુજરાતી બ્લોગનું સરસ વર્ગીકરણ કરીને નેટ પર ગુજરાતી વાંચનને બિલકુલ માઉસવગું કરી દીધું. નિલેશભાઈએ ગુજરાતી બ્લોગ્સના બધા તાજા લેખ એક સાથે એક સ્થળે વાંચી શકાય એવા એગ્રીગેટરની 'નિપ્રા' નામે ભેટ આપી. એમની જેમ અમદાવાદના પંકજ બેંગાણી અને એમના સાથીદારોએ પણ 'તોરણ' નામે બ્લોગ એગ્રીગેટર આપ્યું (તેમણે હિન્દી 'ચીક્ષજગત' (એટલે કે બ્લોગજગત)માં પણ સારું એવું પ્રદાન કર્યું છે). આ દીમે શ્રેષ્ઠ ગુજરાતી બ્લોગના એવોર્ડની પહેલ પણ કરી. વડોદરામાં જન્મેલા ચિરાગ પટેલે કમ્પ્યુટરના અધરા વિષયને સરળ ગુજરાતીમાં સમજાવવાની શરૂઆત કરી. પાલનપુરમાં જન્મેલા કાર્તિક મિસ્ત્રી બ્લોગર તો છે જ, પણ એમણે તો વળી જોરદાર બ્રાઉઝર ફાયરફોક્સનું ગુજરાતી વર્ઝન તૈયાર કરવામાં સિંહફાળો આપ્યો! એમની જેમ જ, રેડ હેટ ઇન્ડિયા માટે પૂણેમાં કાર્યરત અંકિત પટેલે પણ ફાયરફોક્સના લોકલાઇઝેશન માટે કામ કર્યું.

આ બધાની મહેનત હવે રંગ લાવી રહી છે. નેટ પરનું ગુજરાતી હવે બ્લોગ પૂરતું સીમિત રહ્યું નથી. 'દિવ્ય ભાસ્કર', 'સંદેશ', 'બિઝનેસ સ્ટાન્ડર્ડ-ગુજરાતી' વગેરેની વેબસાઇટ પણ હવે યુનિકોડમાં હોવાથી ઇન્ટરનેટ પર ગુજરાતી વાચકવર્ગ વિસ્તરી રહ્યો છે (કાર્તિક મિસ્ત્રી ભારપૂર્વક કહે છે કે "સમાચારપત્રો ઇ.સ. પૂર્વેની નોન-યુનિકોડ ટેકનોલોજી છોડીને યુનિકોડ ફોન્ટ અપનાવે તે તો ખાસ અગત્યનું છે"). યાહૂએ ગુજરાતી પોર્ટલ શરૂ કર્યું છે તેમ, વેબદુનિયાની ગુજરાતી આવ્તિ પણ છે. ગુજરાત સરકારની મોટા ભાગની નવી સાઇટ્સ હવે યુનિકોડમાં તૈયાર થઈ રહી છે (ગૃહવિભાગની ૭૧ જેટલી પેટાસાઇટ્સ યુનિકોડમાં જ છે). આ બધું જોતાં નેટ પર ગુજરાતીનો પ્રસાર હજી વધશે એવી ધરપત ચોક્કસ રાખી શકાય.

આમ છતાં...

જોકે આ ધરપત માત્ર ગુજરાતીના પ્રમાણ પૂરતી છે. વિષય વૈવિધ્ય અને ગુણવત્તા બંનેનો મોટો સવાલ હજી ઊભો જ છે.

મોટા ભાગના બ્લોગર્સ પણ સ્વીકારે છે કે આ તો હજી પાશેરામાં પહેલી પૂણી છે. સુરેશભાઈ જાની કહે છે, "ગુજરાતી બ્લોગિંગના વિષયો બહુ જ સીમિત છે. વિકિપીડિયા સ્તરનું કામ ગુજરાતીમાં બહુ જ ઓછું થયું છે. કવિતા તો ૮૦ ટકા બ્લોગ પર પથરાયેલી છે! અનેક વિષયો પર ખેડાણ થવું હજી બાકી છે." ડૉ. ધવલ

શાહ કહે છે કે ``ગુજરાતીમાં કોમ્પ્યુટરના ઉપયોગ માટેનાં `બેઝિક' સાધનો - વર્ડ પ્રોસેસર, કી-બોર્ડસ, ઓ.સી.આર, સ્પેલચેકર અને થોડા `રેફરન્સ સોર્સિસ' જેવા કે શબ્દકોષ, થેસરસ, એનસાઈક્લોપેડિયા વગેરે જેટલાં જલદી વધુ ઉપલબ્ધ થશે એટલો ગુજરાતી ભાષાને વધારે અને વધારે વેગ મળશે. કમ્પ્યુટર પર ગુજરાતીનો પ્રયોગ આજે જે `શોખ' કે `નવાઈ'ની વાત લાગે છે એ આવતીકાલ માટેની તૈયારી છે. ગુજરાતી વેબની પાંખે ઉડશે એ દિવસે એ ખરા અર્થમાં વિશ્વ-ગુર્જરી બનશે."

તમે શું કહો છો?

આ લેખમાં એવા ઘણા બ્લોગ કે સર્વિસનો ઉલ્લેખ છે જેની મુલાકાત લેવાની આપને ઇચ્છા થશે. ઇન્ટરનેટ પર એમને શોધી કાઢવાનો સૌથી સહેલો રસ્તો છે સર્ચિંગ. સવાલ એ થાય કે ગુજરાતીમાં સર્ચ કેવી રીતે કરશો? એનો સહેલો રસ્તો આપ્યો છે અમેરિકાસ્થિત વિશાલ મોણપરાએ. વિશાલે એવું ગુજરાતી ટાઇપપેડ તૈયાર કર્યું છે, જેમાં તમે અંગ્રેજીમાં gujarata લખો એટલે ગુજરાતીમાં `ગુજરાત' વાંચવા મળે! નેટ પર જ, એ ટાઇપપેડમાં ગુજરાતી લખો, કોપી કરો અને ગૂગલના સર્ચબોક્સમાં પેસ્ટ કરી સર્ચ કરો! આ ટાઇપપેડની લિંક છે : <http://service.vishalon.net/pramukhtypepad.htm>